

TÖÖPUUDUSEST JA SELLE OLEMUSEST KODANLIKUS EESTIS

G. Rekker

Poliitilise ökonomia kateeder

Käesolevas artiklis käsitletakse tööpuuduse ulatust ja põhjusi kodanlikus Eestis. On esitatud uusi andmeid osalise tööpuuduse, tööpuuduse kestuse ja väljarännanud tööliste saatuse kohta. On kritiseeritud kodanlikku tööpuuduse teooriat ja töövahendust, mis püüavad ilustada kapitalistlikke tootmissuhteid ja varjata kapitalismi vastuolusid.

Tööpuudus ja töövahendus kodanlikus Eestis

Võitluses, mida teostab marksistlik-leninlik poliitiline ökonomia proletariaadi olukorra uurimise marksistlike meetodite kaitseks marksismi vaenlaste vastu, ei ole tähtsusetud ka sellised uurimused, mis käsitlevad proletariaadi elutingimusi iseloomustavaid tegureid (käesolevas artiklis tööpuudust) ka üksikult. Tuleb arvestada, et tööliklassi olukorra käsitlemisel suunavad kodanlikud majandusteadlased ja teoreetikud oma «kriitika» eeskätt Marxi poolt avastatud seaduste vastu. See kehtib eriti Marxi poolt avastatud kapitali akumulatsiooni üldise ja absoluutse seaduse kohta, mis tingib rikkuse akumulatsiooni kodanluse poolel ja viletsuse, töövaeva, orjuse, harimatuse, metsistumise ja moraalse degradatsiooni akumulatsiooni proletariaadi poolel.

Tööpuudust, mis mõjustab pidevalt proletariaadi majanduslikku olukorda kodanlikus Eestis, püüdis kodanlik statistika igati varjata. Kodanlik statistika toob tööpuuduse kohta järgmisi andmeid (vaata tabel 1).

Kodanliku statistika andmed näitavad alalise kroonilise tööpuuduse eksisteerimist kodanlikus Eestis, kuid need andmed ei peegelda veel töötute armee absoluutset suurust. Seda näitab nii «ametlike» töötute kui ka Rahvaste Liidu andmete võrdlemine töötute «loenduse» andmetega. Kui näiteks aastatel 1921/22—

Täielik tööpuudus kodanlikus Eestis aastatel 1921—1938 ametlike andmete alusel

Aasta	Töøbörsides, töövahenduskontorites registreeritud ja hädaabitöödele suunatud töötud	Hädaabitöödel töötavad töötud	Töötud töøbörsi andmetel	Töötute arv Eestis Rahvas- te Liidu and- metel
Keskmine aastatel 1921/22				
—1924/25	4789	3185 ^a	1604	1974*
1926	3421			3807**
1927	11000	3000	2957	4437***
1928	11000	3000	2629	7770***
1929	11000	2000	3181	3172***
1930	11000	2000	3089	3089
1931	11400	2400	3542	2542
1932	12000	4500	7121	7121
1933	34000	9000	8210	8284
1934	17500	4500	2970	2970
1935	10000	2500	1779	1779
1936	3000	500	1276	1276
1937	2500	—	1160	2255
1938	2500	—	1243	1805****

a 1924/25. a.

* 1924. a. novembris

** 1926. a. novembris

*** Vastavate aastate detsembris

**** 1939. a. jaanuaris

1924/25 oli registreeritud töötuid aastas keskmiselt 4789 (vaata tabel 1), siis 1922. a. töötute «loenduse» andmetel oli töötuid 11 944 (7714 meest ja 4230 naist)², s. o. peaaegu kolm korda enam ametlikest andmetest. 1934. a., kui rahvaloendus registreeris 40 000³ töötut, oli töötuid Rahvaste Liidu andmetel 2970 ja «ametlikke» töötuid 17 500. See näitab, et Rahvaste Liidu andmed olid veelgi enam moonutatud kui kodanliku Eesti statistika andmed, mida serveeriti lugejaskonnale Eestis. Ka kodanlike majandusteadlaste poolt toodud andmed erinesid ametlikest andmetest. Nii oli R. Sõrmuse andmetel 1932. a. töötuid «tagasihoidlikult» 46 000, A. Gutmani arvestuse järgi (1931/32. a.) 40 000⁴

¹ Tabel koostatud andmetel: Eesti entsüklopeedia täiendusköide, lk. 252; Eesti Majandus, Tallinn 1936, lk. 33; Konjunktuur, Tallinn 1934, lk. 27; Konjunktuur, Tallinn 1938, lk. 52; Monthly Bulletin of Statistics, nr. 12, December, 1924, lk. 36, nr. 12, December, 1928, lk. 476; nr. 6, Juun, Vol. XIX, 1938, lk. 311.

² 1922. aasta üldrahvalugemise andmed, vihik III, lk. 77 ja 78.

³ Eesti ja Nõukogude Liidu Kaubanduskoja Majandus-Bülletään, Tallinn 1935, nr. 4, lk. 238.

⁴ R. Sõrmus, A. Gutman, Töötaolu Eestis, Tallinn 1933, lk. 35 ja 54.

inimest. M. Martna oma erakorralises teadaandes Riigikogule 1932. a. märgib, et töötute arv ulatub 80 000-ni⁵.

See näitab, et kodanlik organiseeritud töövahendus kajastas ainult murdosa töötute tegelikust armeest. Osa töövahenduskontoreid registreeris töötuid teatud rahalise tasu eest. Siia koondusid peamiselt majateenijad, kes otsisid tööd. Töötisijate registreerimine toimus⁶ tasu eest, mis kõikus kahekümne viiest sendist kuni kahe kroonini. Töölise ja teenistujate poolt registreerimismaksu tasumine kontorite omanikele ei kindlustanud neid veel tööga. Kontorid püüdsid tööjõu pakkumist rahuldada võimaluste piires. Näiteks 1935. a. leidis nimetatud kontorite kaudu töökoha vaid 36,8% neis registreeritud töötutest.⁶ Palgalise töökoha saamisel pidi töötaja loovutama kontori omanikule teatud protsendi palgast, mõnikord aga isegi kuupalga ja enamgi. Nii näiteks Tallinna ja Tartu Kristlike Noorte Naisühingu, Pärnu Eesti Naisseltsi kontorites oli registreerimismaksuks 35 senti. Töökoha saamisel loovutas töötaja kontoriomanikule 8% palgast. Üleriikliku Majateenijate Ametiühingu kontoris oli registreerimismaksuks 25 senti ja töökoha saamisel töötaja poolt kontorile loovutatav osa 10% esimesest palgast. Asjaolu, et ka kodanlusel endal ning teistel suuremate sissetulekutega isikutel tuli palgatud tööjõu eest hüvitust maksta kontorite omanikele, ei kujutanud endast veel mingit klassisoldaarsust töötajate suhtes, kes loovad kapitalistlikus ühiskonnas rikkust oma töövaeva ja vaesumise arvel. Nad tasusid teenuste vormis kontorite omanikele töövahenduse eest, tööjõuga kindlustamise pideva allika organiseerimise kulde katteks. Sääraselt organiseeritud töövahendus ei suutnud selgitada tööpuuduse ulatust. Ta kujutas endast olulisel määral teenuste vormis töölise vajaliku produkti, tööliste poolt kapitalistidele loodud lisaproducti ja suuremate sissetulekutega isikute tulu ühe osa baasil organiseeritud tööturu vormi, mille kaudu töötajaid värvati kapitalistlikku palgaorjusse või (nagu passijad, majateenijad) kodanluse teatud kihtide, kõrge-
mapalgaliste ametnike, intelligentsi, majaomanike jt. isikute teenistusse.

Eksisteeris ka töövahenduskontoreid, mis ei olnud rajatud ärilise tegevuse põhimõtetele. Uheks sääraseks oli alates 1928. a-st «Meremeeste Kodu» juurde rajatud avalik tasuta meremeeste töövahenduskontor, kus pooled registreeritud töötutest leidsid palgatööd. Kodanliku diktatuuri viimastel aastatel (1937/38. a.) rajati mõningad töövahendusbürood ja nimelt Põllutöökoja, Eraettevõtete Ametnike Koja ja Käsitööstuskoja juurde. Nende tegevus põhines konventide tööbüroode informatsioonil tööturu olukorra

⁵ M. Martna, Tööpuudus. Erakorraline teadaanne ja kõne Riigikogus 22. märtsil 1932. a., Tallinn 1932, lk. 4.

⁶ Eesti arvudes 1920—1935, Tallinn 1937, lk. 252.

⁷ M. Kuldkepp, Töövahendus Eestis. Konjunktuur, Tallinn 1938, lk. 468.

kohta. Nii näiteks Põllutöökoja töövahendusbüroole allus 11 konventi. Sellise informatsiooni alusel püüti reguleerida tööjõu pakkumise ja tööjõu nõudmise vahetada üksikute rahvamajandusharude vahel. Näiteks 1938. a. (I.I — 15. VII) suunas Põllutöökoja töövahendusbüroo põllutöödele 3811 poolakat. Kodanlikus Eestis oli üldse 72 konvendi tööbürood, mis haarasid oma tegevuspiirkonda keskmiselt 10 660 elanikku.⁸ Et aga töölistel puudus usaldus nende tegevuse vastu (konvendis registreerumisel polnud õigust registreeruda tööborsil ja vastupidi), siis püüdis osa töötuid leida tööd tööborside kaudu.

Tööborsidel kui tsentraalsetel tööturgudel ei registreeritud kõiki töötuid. Tööbors jaotas töötsijad teatud kategooriatesse. Esimesse kategooriasse kuulusid tööborsi põhikirja alusel abielus mehed, kelle ülalpidamisel oli alaealised (alla 16 aastasi) lapsed. Esimesse kategooriasse kuulusid ka naised (lesed või lahutatud), kui nende ülalpidamisel oli töövõimetuid perekonnaliikmeid (vanemad, õed, vennad). Teise kategooriasse kuulusid abielus mehed, kelle perekonnas ei olnud lapsi, ja vallalised naised. Kolmandasse kategooriasse kuulusid kõrvalist abi saavad vallalised ja abielus naised.⁹ 1932. a. leidsid palgatööd avalikel töödel peamiselt ainult esimesse kategooriasse kuuluvad töötud.¹⁰ 1934. a. muudeti töötsijate liigitust. Liigituse aluseks võeti kaks kategooriat. Esimesse kategooriasse kuulusid töötud, kes olid kodusõjast osavõtnud teenetega sõjaväelased, ja töötud, kelle ülalpidamisel oli 3 või enam alaealist või töövõimetut perekonnaliiget (lapsed kuni 16 aastani, õppivad lapsed kuni 20 aastani, 60% töõjõust kaotanud lapsed ja vanemad ning abikaasa).¹¹ Tööbors ei registreerinud hoolealuseid, sest neid ei peetud tööd vajavateks isikuteks.

Tööbors ei registreerinud isikuid, kes olid kaotanud üle 60% töövõimest. Ka töövõimelisi registreeriti ainult sel juhul, kui nad olid elanud tööborsi tegevuspiirkonnas vähemalt kaks aastat. Tööbors kustutas oma nimekirjast need töötud, kes esimesel tööpakkumisel tööle ei asunud või tööborsi tegevuspiirkonnast lahkusid. Ka töötute loendused ei haaranud kõiki töötuid. 1922. a. rahvaloendusel peeti arvestust peamiselt töötute hooajaliste ehitustööliste ja meremeeste kohta. Töötute hulka ei arvestatud töötuid põllutöölisi ega ka töötuid kutsetöölisi, kelle isiklikul arvestuskaardil oli rahvaloenduse ajal märgitud amet või kutse. 1934. a. rahvaloendus ei registreerinud töötuteks 16—65-aastasi paupereid, kellel oli tööd takistavaid kehavigastusi. Arvestusest jäid välja ka alarakendatud väiketootjad. Kodanlik rahvaloendus

⁸ Konjunktuur, Tallinn 1938, lk. 477—482.

⁹ Tartu I, Tartu 1933, lk. 130.

¹⁰ M. Martna, Tööpuudus. Erakonraline teadaanne ja kõne Riigikogus 22. märtsil 1932. a., Tallinn 1932, lk. 4.

¹¹ «Riigi Teataja» 1934, lk. 1176 ja 1177.

ei lugenud töötuteks ka perekonnaliikmeid, kes otsisid tööd materiaalse kehvuse tõttu, kuid kes ei olnud varem teinud palgatööd.

Töübörs ja kodanlik statistika püüdis töölist ja kapitalisti näidata võrdsete partneritena, kelledest üks tegeleb töö otsimisega, teine aga tööle võtmisega. Kodanlik statistika püüdis klassidevahelise antagonismi varjamiseks töölisi kujutada «töövõtjatena» ja kapitaliste «tööandjatena». Sellist labast žargooni, nagu märkis Marx «Kapitalis», kasutasid saksa majandusteadlased. Marx kritiseeris sellist väljendusvormi, «...seda segast keelt, kus nimetatakse näiteks tööandjaks (Arbeitgeber) inimest, kes sularaha eest võõra töö endale võtab, töövõtjaks (Arbeitnehmer) aga inimest, kes palga eest oma töö ära annab»¹².

Järelikult, tööpuuduse tegelikku ulatust ei ole võimalik selgitada ka töübörside andmetel. Töübörsid ei peegeldanud tööpuuduse ulatust, sest töübörsides registreerimine oli piiratud elukoha, perekonnaseisu, töövõime, ea ja rea teiste tingimustega. Töübörsid ei registreerinud paljusid voolavasse ülerahvastusse kuuluvaid töölisi. Registreerimata jäi peaaegu täielikus ulatuses agraarne ja püsiv ülerahvastus. Töübörs ei olnud mõeldudki kapitalismi vastuolude paljastamiseks, töötute armee suuruse kindlaksmääramiseks. Töübörsid kujutasid endast kodanluse poolt tööjõu kui kauba müügi juriidilise vabaduse piiramise alusel organiseeritud tööturu vormi, mille kaudu kodanlus püüdis kindlustada ettevõtetele ja asutustele «täisväärtuslikku» odavat tööjõudu.

Kõrvuti organiseeritud töövahendusega esines organiseerimata töövahendus. Paljud töölised otsisid tööd ajalehtede kaudu. Näiteks ajalehes «Päevaleht» ja «Uus Eesti» otsis 1937. a. märtsi-juuni-, septembri- ja detsembrikuu esimesel nädalal tööd 224 inimest, keskmiselt 56 inimest nende kuude esimeste nädalate jooksul. Organiseerimata tööturg esines üsna paljudes vormides ja varjundites. Turgudel (laatadel) toimus põllutöölise palkamine. See intensiivistus eriti põllutööde haripunktidel. Intensiivne oli ka karjaste palkamine kevaditi. Ka M. Kuldkepp, analüüsides töövahendust, märgib, et «Tallinnas on veel tänapäeval õige sagedaseks nähtuseks, et põllutöölise palkamine toimub kõrtside ja kaupluste hoovides, kuhu töölised kutsutakse ajalehe kuulutuste kaudu»¹³. Kuid sellisegi töövahenduse alusel pole võimalik selgitada täpselt tööpuudust kodanlikus Eestis.

Niisiis, kodanlik statistika ega töövahendus ei peegeldanud töötute armee tegelikku suurust. See ei olnudki kodanliku diktaatori pahesid varjava statistika ja organiseeritud töövahenduse eesmärgiks.

¹² K. M a r x, Kapital, I kd., Tallinn 1953, lk. 24.

¹³ M. K u l d k e p p, Töövahendus Eestis. Konjunktuur, Tallinn 1938, lk. 468.

Tööpuuduse ulatus ja vormid kodanlikus Eestis

Kodanliku statistika moonutatud andmed takistavad tööpuuduse absoluutse ulatuse kindlakstegemist kodanlikus Eestis. Teatud määral aitab seda küsimust lahendada tööjõu pakkumise analüüs tööhõrside ja töövahenduskontorite andmetel. Seda peegeldab järgmine tabel.

Tabel 2¹⁴

Tööpuudus kodanlikus Eestis aastatel 1922—1939*

Kodanliku perioodi aastad, etapid ja tsüklid	Töötute arv (tuh.)	Kodanliku perioodi aastad, etapid ja tsüklid	Töötute arv (tuh.)	Kodanliku perioodi aastad, etapid ja tsüklid	Töötute arv (tuh.)
1922	13,9	1928	47,9	1930—1933	89,4
1923	11,7	1929	55,1	1934	47,5
1924	34,7	1925—1929	46,5	1935	26,9
1922—1924	20,1	1930	56,4	1934—1935	37,2
1925	34,0	1931	68,1	1922—1935	51,7
1926	41,1	1932	125,4	1930—1935	72,0
1927	54,4	1933	107,5	1. IV 1938— 31. III 1939	24,3

* Koostatud töötajate alusel. Tsüklite kohta on toodud aastate keskmised näitajad.

Need andmed erinevad eelneva (tabel 1) tabeli andmetest. See on tingitud sellest, et tabelis 2 on tööpuuduse arvestamise aluseks töötajad, tabelis 1 aga märgitud aastatel keskmiselt töötajad jäänud töölised ja hädaabitöödel töötavad töötud, kelle arv kodanliku statistika poolt oli tunduvalt vähendatud. Tabelis 2 esitatud andmed väljendavad objektiivsemalt tööpuuduse ulatust kodanlikus Eestis. Nad näitavad, et alalise kroonilise töötute armee suurus kõikus aastast aastasse vastavalt kapitalistliku taastootmise tsüklilisele arenemisele.

Kodanlikus Eestis oli tööpuudus suhteliselt stabiilne. Tööpuuduse suhteline stabiilsus koos elukalliduse kasvuga viis töölisklassi olukorra halvenemisele. Iseloomulikuks jooneks oli alalise töötute armee eksisteerimine kapitalistliku taastootmise tsükli igas faasis, mis tõestab äärmiselt teravnenud kapitalismi vastuolusid. Kapitalistliku taastootmise tempo vähenemine, millele ei jätnud mõju avaldamata tsaari-Venemaalt päritud rasketööstuse laostumine, toob kaasa isegi kapitalismi ajutise, osalise stabilisatsiooni ajajärgul tööpuuduse kasvu.

Tuleb aga arvestada, et töölisklassi materiaalsele olukorrale avaldas mõju ka osaline tööpuudus ja tööpuuduse kestus. Kodanliku statistika andmed osalise tööpuuduse kohta

¹⁴ Tabel koostatud andmetel: ENSV ORKA, f. 1831, nr. 1, t. 1160, l. 1; Eesti Majandus, Tallinn 1936, lk. 33.

on lünklikud, kuid nende andmeteta pole võimalik mõista tööpuuduse mõju töölisklassi materiaalsele olukorrale kodanlikus Eestis. Osalise tööpuuduse kohta toob kodanlik statistika tööaja kaotuse protsentides aastate läbilõikes. Näiteks kriisi perioodil (1930—1933) kõikus tööaja kaotus 7% piires. See vähenes minimaalseks 1936. a. Osaline tööpuudus kasvas 1939/1940. a-ks, ületades tunduvalt 1936. a. taseme. Kodanliku statistika andmed, peegeldades osalise tööpuuduse fakti, varjasid selle ulatust. 1930.—1933. a. majanduskriisi perioodil oli kodanlikus Eestis alakoormatud ettevõtetes 3-päevane töönädal. 1932. a. juunis oli ainult 45% suurtööstuse töolistest tööle rakendatud täie nädalaga.¹⁵ Ettevõtetes, kus töönädal ei lühenenud, lühenes tööpäev. Ajalehes «Narvski Listok» kirjutati, et need, kellel veel on tööd, töötavad keskelt läbi kolm päeva nädalas. Suurem osa töölisi on naised, kellel tuleb kolmepäevase teenistusega tihtilugu ülal pidada tervet perekonda.¹⁶

Ka «Päevalehe» 1. märtsi 1940. a. andmetel töötas tähendatud aastal ligikaudu 2000-st suur- ja kesktööstuse ettevõttest osalise töönädalaga 61 ettevõtet 3615 töölisega. Kodanlik statistika aga vähendab tunduvalt tööaja kaotust, märkides näiteks, et 1930.—1933. a. majanduskriisi ajal oli tööaja kaotus ainult seitse protsenti. Kodanlik statistika ei arvestanud osalise tööpuuduse puhul alarakendatud väiketootjaid ega hooajatöölisi. Osalise tööpuuduse selgitamisel on vaja teada ka osaliselt töötute arvu. Seda on võimalik leida töolistest jagunemise alusel tööpäeva pikkuse järgi. Kodanlik statistika võimaldab seda teha tinglikult ja mitte kõigi kodanliku diktatuuri aastate kohta. Sellela aga pole mõeldav selgitada osaliselt töötuid suur-, kesk- ja väiketööstuses.

Käesolev analüüs peaks teatud huvi pakkuma, sest seni ei ole sellekohaseid andmeid avaldatud. Analüüsi aluseks võtame 1930. a. andmed kogu kodanliku Eesti tööstuse kohta. Vastava arvu leidmiseks arvestame osaliselt töötute hulka kõik need töölised, kes töötavad kuni 7,75 tundi päevas (tööpäeva keskmine pikkus 1930. a. oli 8,3 tundi). Vastavalt sellele kujuneb tabel järgmiseks.

Tabel 3¹⁷

Osaline tööpuudus kodanliku Eesti tööstuses 1930. a.

	Suurtööstus	Kesktööstus	Väiketööstus	Kokku
Töolistest arv (arvestusalused)	28202	3881	2163	34246
Osaliselt töötud (tööpäeva pikkus kuni 7,75 t.)	4638	421	311	5370
Protsentides töolistest üldarvust	17	11	14	16

¹⁵ Eesti Statistika, Tallinn 1932, lk. 605.

¹⁶ Kreenholmi Manufaktuur 1857—1957, Tallinn 1957, lk. 40.

Tähendatud andmetel (vaata ka tabel 2) oli 1930. a. osaliselt töötuid 5370 inimest ja töötuid, kes otsisid tööd, 56 447 inimest. Seega iga teine palgatööline oli aasta vältel ajutiselt töötä. Selline tendents oli iseloomustav kogu kodanliku diktatuuri perioodile. Töötute üldarv saavutas kõrgpunkti 1932. a., mil tööpuuduse all kannatajate üldarv oli tunduvalt üle 100 000 inimese. Ei olnud kerge nendel töötutel, kes kuude ja isegi aastate vältel meeletult tööd otsisid. Selle kohta võib mõningaid andmeid leida arhiivimaterjalidest.

Tabel 4¹⁸

Tööpuuduse kestus tööbörside andmetel 1931. a. septembris ja detsembris registreeritud töötutel

Tööpuuduse kestus	Protsent töötutest	Tööpuuduse kestus	Protsent töötutest
Kuni 1 kuu	12,0	6 kuud	5,8
1 kuu	13,1	7—11 kuud	7,0
2 kuud	11,4	1—2 aastat	6,8
3 kuud	13,8	3—5 aastat	2,7
4 kuud	12,3	5 ja enam aastat	4,9
5 kuud	10,2		

Tuleb tähendada, et töölisi, kes olid töötä ühe aasta ja enam, oli rohkem kui üheski teises tööpuuduse kestuse liigis. Kodanlikud ajalehed olid tulvil tööotsimiskuulutusi. Tööd otsisid töölised, teenistujad, mehed ja naised, vanad ja noorukid. Ajalehtede veergudel esines tihti selliseid tööotsimisi: «Lp. tööandjad! Palun võimaldage 16. a. tragile poisile mingisugust tööd õpilasena või õpipoisina. Tööd ei põlga» («Päevaleht», 6. jaanuaril 1940). Sageli ainult ühele kojamehekohale oli kümneid kandidaate — töölisi ja teenistujaid, isegi kõrgema haridusega inimesi. Kapitalistlikus ühiskonnas ei saagi olla töö pidevust. Töö pidevus on ajutine, tööpuudus aga alaline nähtus kapitalismi tingimustes. Ka kodanlikus Eestis siirdus teatud osa palgatöölisi pidevalt töötute reservi, otsides sageli aastaid tööd. Kuigi kodanlik statistika tööpuudust igati varjas, eksisteeris see kogu kodanliku diktatuuri vältel. «Tuleviku perspektiiv — töötus siiski suureneb,» tunnistas kodanlik ajakirjandus 1940. a. Seda näitab ka töölise üldarvu võrdlemine 1940. a. enne ja pärast juunipööret. 1940. a. oktoobris oli töölise arv suurtööstuses 59 718, sama aasta mais aga 44 304. Nõukogude korra taaskehtestamise tulemusena, arvestamata kesktööstust ja teenistujaid, leidis suurtööstuses tööd 15 414 inimest. Ja ometi ulatus kodanliku statistika järgi 1940. a. mais ametlik tööpuudus ainult 2 500 inimesele. Seega isegi sel

¹⁷ Tabel koostatud andmetel: Eesti 1920—1930, Tallinn 1931, lk. 307; Eesti arvudes 1920—1935, Tallinn 1937, lk. 307.

¹⁸ Tabel koostatud andmetel: ENSV ORKA, f. 50, nr. 1, t. 2607, l. 103.

võrdlemisi elava tootmistegevusega aastal olid tuhanded tööliised töötä. Tuleb arvestada ka 1940. a. kevadel ehitustegevuse ja ehitustööstuses tootmise elavnemist seoses NSV Liidu tellimustega, mis vähendas tööpuudust (vaata «Päevaleht», 27. veebruaril 1940). Tööpuuduse käsitlemisel tuleb arvestada, et 1940. a. osa töölisi, kellede üldarvu pole võimalik selgitada, olid ettevõtete alarakenduse kasvu tulemusena suunatud nn. palgata puhkusele, s. o. olid faktiliselt töötud.

Õeldust näeme, et tööpuudus on tööliklassi olukorrale alaliselt mõju avaldav tegur ja seda ka kodanlikus Eestis. Tööpuudus ja selle kasv avaldasid mõju vabrikutes ning ettevõtetes töötavate tööliste palga tasemele, võimaldades kapitalistidel tugevada tööliste ekspluateerimist. Selles suhtes märkis K. Marx, et üldise majandusseaduse järgi määrab ära tootmises töötavate tööliste palga töötute armee suurus.¹⁹ Tuleb tähendada, et töötute proletaarlaste armee, eksisteerides tootmises töötavate tööliste arvel, põhjustab tööliklassi reaalsete tulude vähenemise, mis sunnib materiaalse viletsuse süvenemise tõttu töölis perekonna liikmeid tööd otsides siirduma vabrikute värvavate taha ja teravdama konkurentsi tööturul. Töölisid, olles kuude ja aastate kaupa töötä, dekvalifitseeruvad. Tööd leides satuvad nad palgaredeli madalamale astmele, kus töötingimusi iseloomustab minimaalne palk ja maksimaalne tööpinge. Töötud, otsides tööd, leiavad enda ikka ja jälle liigsetena. Nad on nõus iga palgatöötäga, et teenida vaid viletsaid sendikesi enda ja perekonna elu alalhoiduks. «Aga proovi sa praegu ütelda: ma ei lähe selle tasu eest töötäma,» väljendas iseloomustavalt töötute olukorra kohta V. Lacies, «sada teist on otsekohe valmis sinu asemele asuma. Ei maksa mõeldagi olukorra paranemisele maal, kus tööline on sunnitud teise töölike eest töötä ära haarama.»²⁰ Tööpuudus sidus kätest ja jalgadest töölisi ka kodanlikus Eestis, aheldades neid ja nende perekondi kapitalistlikku palgaorjusesse. Kapitali akumulatsiooni seadus, nagu väljendas Marx, neidib töölist kapitali külge kindlamini kui Hefaiatose vasar neetis Prometeuse kalju külge.

Kodanliku diktatuuri perioodi aastatel 1936—1937, võrreldes 1930.—1933. a. majanduskriisiga, töötute armee vähenes. Palgal kui tööjõu väärtuse ja hinna muundunud vormil oli tõusu tendents. Kapitalistid aga olid huvitatud töötute armee sellisest survest töötavatele töölistele, mis sunniks viimaseid töötäma intensiivsemalt ja madalama palga eest. See kehtis ka kulaklike talumajapidamiste kohta. Kodanlus püüdis kunstlikult avaldada survet tööliklassile. Selleks sõlmiti 1937. a. kodanliku Eesti valitsuse ja Poola valitsuse vahel kokkulepe poola tööliste palgamiseks põlevkivitööstusse ja ka põllutöötäle. Üle nelja

¹⁹ Vt. K. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. V, lk. 543.

²⁰ V. Lacies, Tiivutud linnud, Tallinn 1957, lk. 118.

tuhande poola töölise immigreris Eestisse perioodil, mil Tartus, Pärnus jm. püüti lahendada töötute perekondade abistamise küsimust, mil toimusid töölise vallandamise kaevanduste rajoonides, tekstiilivabrikutes jne.²¹ Tegelikult ei olnud puudu tööjõust. Puudu oli madalate palgaoludega leppivatest töolistest. Töölisklassi majandusliku ja poliitilise võitluse tingimustes, kus töötute armee vabrikute väravate taga oli vähenenud, kasutasid kapitalistid endi odava tööjõuga kindlustamiseks välistöölise sissetoomist. Töölise Ühingu Kirjanduskeskuse kirjas (jaanuar 1937. a.) kodanliku Eesti valitsusele, kus iseloomustati töölise hulgas välistöölise sissetoomise vastaseid meeleolusid, märgiti õigesti, et «töölised arvavad täiesti loomulikult, et sellega püüavad tööandjad töölisi kaudselt mõjutada hoiduma palga ja tööolude parandamise nõudest»²². Välistöölise sissetoomine kujutas endast odava tööjõu täiendamist, surudes põllu- ja tööstustöölise palku allapoole. Tööjõu nõudmise ja pakkumise vahekorra muutumine on kapitalistliku tootmise tulemus. Kapitalistlik tootmine taastoodab alati kapitali akumulatsioonile vastavat palgatöölise koostavat relatiivset ülerahvastust. Selle kaudu hoitakse kapitalistlikule ekspluaterimisele vajalikes piirides tööandmise ja tööpakkumise seadus, töölise sotsiaalne sõltuvus kapitalistist, tööjõu kui kauba müüja sõltuvus ostjast — kapitali omanikust. Juhul, kui töölisklassil majandusliku võitluse tulemusena osutubki võimalikuks ajutiselt «piirata» relatiivse ülerahvastuse seaduse purustavat toimet, ei suuda ta kapitalistliku palgaarjuse tingimustes vältida teadmatuses homse päeva suhtes.

Tööpuuduse käsitlemisel ei arvestanud kodanlik statistika materiaalse olukorra sunnil väljarännanud töölisi.

Ainult aastatel 1929—1938 rändas Eestist välja 6361 inimest, s. o. keskmiselt 636 inimest aastas. Elukutsete järgi moodustasid enamiku nendest põllu-, liht- ja kvalifitseeritud töölised ning meremehed.²³ Kuid väljarännanutelgi ei õnnestunud alati leida tööd. Ühes teates Pariisist kodanliku Eesti valitsusele märgitakse: «... Marseille, Havre'i, Rouani ja Bordeaux konsulaatide teadetel asub nendes linnades palju eestlasi, kel töö leidmisel õnne polnud... soovitav lehtede kaudu teatavaks teha, et... sadamates kümnend eestlased töötaolekul viletsust kannatavad ja et uusi juurdetulijaid sama saatus ootab.»²⁴ Väljarändamine on kapitali akumulatsiooni üldise seaduse toime tulemus. Kodanlikust Eestist toimus väljarändamine kõrgema palgatasemega kapitalistlikesse maadesse. See on iseloomulik nähtus monopolistliku kapitalismi tingimustes, sest monopolistliku kapitalismi üheks iseärasuseks on väljarändamise vähenemine imperialistli-

²¹ Vt. Eesti Statistika, Tallinn 1940, lk. 192.

²² ENSV ORKA, f. 50, nr. 1, t. 643, l. 105.

²³ Eesti Statistika, Tallinn 1939, lk. 250—262.

²⁴ ENSV ORKA, f. 50, nr. 1, t. 2565, l. 39.

kest maadest ja sisserändamise (isegi ümberasumise eesmärgil) suurenemine viimastesse mahajäänud maadest, madala palgatasemega maadest. Väljarännu intensiivsusele avaldas tunduvalt mõju agraarne ülerahvastus, alalise töötute armee absoluutne suurus kodanlikus Eestis, mis piiras palgatöö leidmist. Väljarännanud, tööd otsivad töölised moodustasid töötute armee struktuurelemendi, mis mitte ainult ei voolanud välja, vaid ka täiendas teiste maade töötute armeed või erandjuhul immigreeris tagasi.

Tööjõu migratsioon väljendab klassihuvide vastandlikkust ja seda ka kodanlikus Eestis. Tööjõud siirdub sinna, kus reaalpalk on kõrgem. Tööjõu migratsiooni tingib kapitali akumulatsiooni seadus, mis määrab ette töölisklassi elutaseme langetamise kapitalismi arenedes, seda enam aga kapitalismi üldkriisi tingimustes, kus krooniline töötute armee kapitalistliku taastootmise tsükli igas faasis avaldab survet töölisklassi materiaalsele olukorrale. V. I. Lenin tähendas: «Pole kahtlust, et ainult äärmine puudus sunnib inimesi maha jätma kodumaa...»²⁵

Tööjõu migratsioon on relatiivse ülerahvastuse liikumise vorm kapitalismi tingimustes. Seda väljendavad ka kodanliku Eesti andmed. Migratsiooni põhilised vormid jagunevad ajaliselt alaliseks, ajutiseks ja hooajaliseks; perekondlikult seisundilt perekonna ja vallaliste migratsiooniks. Kodanlikus Eestis toimusid immigratsioon ja emigratsioon kõigis nendes vormides. Töötute armee liikmed siirdusid tööd otsima väljapoole kodumaad nii perekondadega kui ka üksikult. Kuivõrd kapitalismi üldkriisi tingimustes teadmatus homse päeva suhtes kasvab kapitalistlikus süsteemis tervikuna ning teataval kapitalistlikes riikides kehtivad immigratsiooni normid (näiteks USA-s piirati 1927. a. immigratsiooni 150 tuhande inimeseni aastas),²⁶ siis piiras see emigratsiooni ulatust (osalt püüdis seda piirata ka kodanlus Eestis), ja sundis osa emigrante pöörduma tagasi kodumaale. Selle progressiivseks tähenduseks on töölisklassi võitluses solidaarsuse kasv, sest väljaspool selle pinnal toimuvat klassivõitlust ei saa vabaneda kapitali ikkest.

Lisaks sellele toimus ka ajutine, hooajaline migratsioon. Selle kujukaks näiteks on poola põllutöölise sissevedu, läti põllutöölise palkamine Eestisse ja eesti põllutöölise palkamine (umbes 3000 inimest aastas) Lätisse põllutöödele.²⁷ Migratsiooni põhjusteks kodanlikus Eestis ei olnud mitte ainult kapitali akumulatsioonist tingitud vajadused tööjõu järele ega ka töölisklassi absoluutse ja relatiivse vaesumise aste, mis sundis töölisi otsima paremaid tööjõu müümise tingimusi, vaid ka kapitalistide püüd avaldada survet madalate palgaolude vastu võitlevale töölis-

²⁵ V. I. Lenin, Kapitalism ja töölise immigratsioon. Teosed, 19. kd., Tallinn 1953, lk. 415.

²⁶ Международные экономические отношения, Москва, 1957, lk. 133.

²⁷ ENSV ORKA, f. 50, nr. 1, t. 2576, 1, 59, 62.

klassile. Selleks mitte ainult ei veetud sisse põllutöölisi Poolast, vaid püüti ka igati takistada eesti põllutööliste siirdumist Lätisse põllutööle, samal eesmärgil kärbiti tööliste õigusi töbörside kaudu töö saamiseks. Kodanlus püüdis takistada odava tööjõu väljarändamist kodanlikust Eestist. Suhteliselt intensiivse väljarändamise perioodi kohta aastatel 1924—1926 oli sunnitud kodanliku Eesti rahandusminister oma eelarvekõnes märkima, et «... meil (kodanlikus Eestis — G. R.) tegemist oli laialise väljarändamisega, nii et väljarändamisele juba riiklikust seisukohast takistusi tuli teha»²⁸. Seega olid migratsiooni sotsiaalmajanduslikud põhjused tingitud kapitalistliku maailmamajanduse süsteemi olemusest kapitalismi üldkriisi I etapis.

Alaline töötute armee kodanlikus Eestis kasvas agraarse ülerahvastuse arvel, mille sotsiaalmajanduslikeks eeldusteks on maaelanikkonna diferentseerumine, talurahva põhihulka laostumine ja pauperiseerumine. Agraarse ülerahvastuse esindajad, «väikeperemehed», ei saa elatuda oma maatükkidest ning peavad vajalike elatusvahendite hankimiseks otsima juhuslikku palgatööd põllumajanduses või linnades. 1934. a. rahvaloenduse andmetel sai väljaspool põllumajandust ülalpidamist 139 210 inimest ehk 17,93% kogu maal asuvast rahvastikust (maal elas 776 587 inimest, mis moodustas 68,9% rahvastiku üldarvust).²⁹ Seda tingis väikemajandites valitsev tööjõu ülejääk ja elatusvahendite puudujääk, mis sundis lisateenistust hankima. 31. jaanuari 1940. a. «Päevalehe» andmetel oli 65% talunditest puudulikult varustatud veojõuga. Kodanlik ajakirjandus pidi tähendama: «... mis talud on need 8000 talundit, kus ei ole lehma ega hobust või kogusummas, mis on need 65 000 talundit, kus on 0—2 lehma või 0—2 hobust?»³⁰ Põllumajandusest vabanes talviti üle 50 000 palgatöölise, kes osaliselt leidsid tööd metsatööstuses.³¹ Agraarse ülerahvastuse kasv, väiketootjate eksproprieerimine ja proletariseerumine, seoses tootlike jõudude arenemisega palgatöö vähenemine põllumajanduses — kõik see põhjustas linnaelanikkonna kasvu maaelanike arvel ja linnades valitseva tööpuuduse suurenemist. Ametlikel andmeil aastail 1922—1940 vähenes maaelanikkond 43 693 inimese võrra, linnaelanikkond aga kasvas 70 524 inimese võrra.³² Väiketootjate laostamine ja nende arvel palgaliste arvu kasv, mis moodustas aastatel 1922—1934 palgaliste osas 9,76%,³³ oli oluline tööpuuduse kasvu tegur. Alalise töötute armee kasvus etendas oma osa ettevõtete pidev alakoormus, samuti ka tsaari-Venemaalt päritud

²⁸ III riigikogu 3. istungjärju protokoll nr. 37 (3), 1927, v. 121.

²⁹ Põllutöökoja Aastaraamat, 1939/40, VIII, Tallinn, lk. 14.

³⁰ «Päevaleht» nr. 45, 16. veebr. 1940.

³¹ R. Sõrmus, A. Gutman, op. cit., lk. 36.

³² Põllutöökoja Aastaraamat, 1939/40, VIII, Tallinn, lk. 13.

³³ Vt. K. Kask, Tööstustöölise majanduslikust olukorrast kodanlikus Eestis, Tallinn 1957, lk. 31.

rasketööstuse laostumine. Ettevõtete alakoormus, mis kasvas talviti, paikask alalisesse töötute armeesse üle 67 000 inimese ja seda ka elava konjunktuuriga 1937/38. a.³⁴ Tööpuudus, mis majanduse tõusu perioodidel kahanes, kriisiperioodidel kasvas, eksisteeris kodanliku diktatuuri perioodil kõikvõimalikes varjundites ja vormides. Kodanlikus Eestis ei olnud tööpuuduse vastu kindlustust. Töötute toetamine hoolekandest, ETK (Eesti Tarvitajateühistu Keskühisus) toetus oma liikmetele nädalas 6—7 krooni ulatuses 10—40 nädala jooksul, kutseühingute poolt elatuslaenu andmine, nn. hädaabitööd (õieti kujutasid need tööliklassi ekspluateerimise vormi) — kõik see ei suutnud parandada tööliklassi materiaalsel olukorda. Tööpuudus ja selle kasv viis tööliklassi tarbimise vähenemisele, tema elutaseme langusele. Tööpuudus oli tööliklassi absoluutse ja relatiivse vaesumise üheks määravaks teguriks.

Tööliklassi sotsiaalset viletsust, kapitalismi vastuolude teravemist püüdsid igati varjata kodanlikud majandusteadlased rea «teooriatega» ja seda ka tööpuuduse osas.

Tööpuuduse kodanliku «teooria» mõningaid põhijooni Eestis

Kodanlikus Eestis püüdsid kõik kodanlikud majandusteadlased eitada Marxi poolt avastatud kapitalismi majandusseaduste toimet omapärase geograafilise asendiga väikeriigi tingimustes. Kodanlikud majandusteadlased püüdsid varjata kodanliku diktatuuri, kapitalismi pahesid ja õigustada olemasolevaid tootmissuhteid. Sellised seisukohad leidsid väljenduse ka tööpuuduse kohta. Kodanlikud majandusteadlased ja statistikud, suutmata eitada tööpuudust kodanlikus Eestis, püüdsid tööpuuduse põhjusi selgitada selliselt, et see ei riivaks kodanlikku korda, majanduslikku baasi.

Tööpuuduse väljendamiseks kasutati terminit «töötaolu», mis võis olla tingitud ka inimeste tööpõlgusest. Kodanlikud majandusteadlased püüdsid väita, et tööpuuduse põhjusi tuleb otsida mitte kapitalistlikest tootmissuhetest, vaid inimeste subjektiivsetest kalduvustest, loodusest jne.

R. Sõrmus, olles seisukohal, et tööpuudus kujutab endast kapitalismi «haigusid»,³⁵ andis sellega mõista, et ravides kapitalismi, võib muuta ta «tugevaks» ja «terveks». Tööpuuduse üldiste põhjuste selgitamisel toetus R. Sõrmus prantsuse kodanlike majandusteadlaste L. A. de Lavaegne ja P. Henry «teoreetilistele» seisukohtadele, kes klassifitseerisid tööpuuduse põhjusi mitmeti: a) inimese tahtest sõltumatud põhjused (kriisid, looduslikud ja kliimaatilised tingimused, tehniline edu, töökodade

³⁴ Konjunktuur, Tallinn 1939, lk. 219.

³⁵ R. Sõrmus, A. Gutman, op. cit., lk. 7.

tulekahjud, moed jne.) ja b) põhjused, millele oli võimalik nende arvates avaldada «vastuaktsiooni» (tollipoliitika, streigid, lokau did jne.). Neid «teoreetilisi» seisukohti, mille iga oli juba üle 20 aasta, pidas R. Sõrmus «küllalt ajakohaseks, seda üldjoontes ka Eesti kohta.»³⁶

A. Gutman kasutas tööpuuduse põhjendamisel dr. Paul Meyeri ja K. Kumpmanni poolt kasutatavat tööpuuduse põhjuste liigitust, kus rõhutatakse psühholoogilisi momente. Tööpuuduse põhjusteks loeti töövõimetust, usulisi põhjusi, tööpõlgust, ettevõtjate (s. o. kapitalistide — G. R.) isiklikke või majanduslikke kaalutlusi, tehnilisi ja looduslikke põhjusi, konjunktuuri kõikumist ning isegi moetöötäolu.³⁷

Kodanlikud majandusteadlased püüdsid eitada kapitalistlike tootmissuhete tingimustes toimivat kapitali akumulatsiooni üldist seadust ja selle toime avaldumist ka imperialistlikest suurriikidest majanduskult ja poliitiliselt sõltuva väikeriigi — kodanliku Eesti — tingimustes. Sellise seisukoha põhjendamiseks liigitas R. Sõrmus tööpuuduse kolme liiki: 1) permanentseks, 2) akuutseks ja 3) hooajaliseks tööpuuduseks.³⁸

Autor pidas permanentse tööpuuduse põhjusteks muutusi teatud tootmisharudes, mis tingivad töäjou voolamise ühest tootmisharust teise. Selline töäjou ümberpaigutus pidi olema seotud ajutise «töötäoluga». Permanentse tööpuuduse põhjuste hulka kuulus ka «alaline tehniline edu»³⁹. Autor, osutades tulevikuperspektiividele, märgib, et see, «käs jälgib tehnika edu ja saavutusi üksikutel rahvamajandusaladel, ei kahtle, et tulevikus... läheb inimtöäjoudu tarvis järjest väheneval määral»⁴⁰. Ka A. Gutman oli seisukohal, et tööpuuduse üheks põhjuseks on «tehniline edu», mis tingib «tehnooogilise» tööpuuduse.⁴¹

Töäjou ümberpaigutamise «teooriaga» püüti väita, et kapitali orgaanilise struktuuri tõus ei põhjusta tööpuuduse kasvu, vaid töäjou ümberjaotamist tootmisharude vahel. Siit tulenevat, et kapitalistlik laiendatud taastootmine, mida iseloomustab disproportsionaalsus, kapitalide voolamine ühest tootmisharust teise, võimaldab «vabaneval» töäjouul leida teises tootmisharus tööd. Selle «teooria» järgi muutuvkapitali osa vähenemine ühes tootmisharus kaasneb tema kasvuga teises tootmisharus. Autor püüdis marksistliku kriitika osaliseks saanud «kompensatsiooniteooria» alusel eitada tööpuuduse kasvu. R. Sõrmus eitab, et kapitali püsiva osa kiirem kasv, võrreldes elavaks töäjouuks muudetud kapitali osaga, suurendab kapitalistliku ekspluateerimise käsituses olevat töäjou reservarmeed. Tegelikult ka sellisel juhul, kui

³⁶ R. Sõrmus, A. Gutman, op. cit., lk. 29.

³⁷ Idem, lk. 47 ja 48.

³⁸ Idem, lk. 35.

³⁹ Idem, lk. 29.

⁴⁰ Idem, lk. 38.

⁴¹ Idem, lk. 56.

ühest tootmisharust väljatõrjutud tööliste teatud osa leiabki tööd mõnes teises tootmisharus, satub ta dequalifikatsiooni tõttu palgaredeli madalamale astmele. Selle protsessi tagajärjel väljatõrjutud tööliste peamine osa aga suurendab töötute armeed. Seega mitte «ajuline töötaolu», vaid tööpuuduse kasv on kapitali orgaanilise struktuuri tõusu tagajärjeks.

Teiselt poolt pidasid kodanlikud majandusteadlased R. Sõrmus ja A. Gutman tööpuuduse põhjuseks «tehnilist edu». «Tehnoloogilises tööpuuduses» süüdistati masinaid, tehnilist progressi. Selle «teooriaga» püüti varjata kapitalismi vastuolusid. Tootlike jõudude arenemine põhjustab nõudmise vähenemise töökätele kapitali akumulatsiooni keskmiste vajaduste suhtes. Kapitali akumulatsiooni kasvust tingitud muutused kapitali tehnilises struktuuris ja viimase kasv leiavad väljenduse kapitali orgaanilise struktuuri tõusus. Kapitali orgaanilise struktuuri tõusu tagajärjel väheneb nõudmine tööjõule. Seda tingib K. Marxi poolt avastatud kapitali akumulatsiooni absoluutne ja üldine seadus, mille järgi koos töö tootliku jõu kasvuga suureneb töötute armee. Proletariaadi tegevarmee absoluutse kasvu puhul «liigsete» töökäte kuhjumine ei ole tingitud mitte «tehnilisest edust», masinatest, vaid masinate rakendamisest kapitalistlike tootmissuhete tingimustes. K. Marx märgib, et «... masin iseenesest lühendab tööaega, kapitalistlikult kasutatuna teeb aga tööpäeva pikemaks, et ta iseenesest kergendab tööd, kapitalistlikult kasutatuna aga tõstab töö intensiivsust; et ta iseenesest tähendab inimese võitu loodusjõudude üle, kapitalistlikult kasutatuna aga orjastab inimest loodusjõudude abil; et ta iseenesest suurendab tootja rikkust, kapitalistlikult kasutatuna aga pauperiseerib teda...»⁴² Nii et töötute armee tekkimine ja kasv on tingitud kapitalistlike tootmissuhetest, mille baasil tootmine on allutatud lisaväärtuse seadusele kui kapitalismi põhilisele majandusseadusele.

Kodanlikud majandusteadlased, luues «teooriaid», nagu seda on ka permanentse tööpuuduse «teooria», püüdsid eitada kapitalismi vastuolu teravnemist ja kapitalismi objektiivseid majandusseadusi, nende toimet imperialismi ja kapitalismi üldkriisi tingimustes. Seda eesmärki teenis ka nende küsimuste käsitletus kodanlike majandusteadlaste poolt Eestis. Sellised teoreetilised seisukohad kujutasid endast sisuliselt tuntud apologetiliste «kompensatsiooni» ja «tehnooloogilise» tööpuuduse kodanlike teooriate esitamist R. Sõrmuse ja A. Gutmani poolt.

Teiseks liigiks oli akutne tööpuudus. «Akuutse töötaolu» põhjusteks peab R. Sõrmus (sellega ühineb sisuliselt ka A. Gutman) kriise, streike ja lokaute, mis ajendavad üht poolt (töölisi) katkestama tööd või teist poolt (kapitaliste) vallandama töölisi. Kasutades psühholoogilist meetodit, mis on tüüpiline imperialismi ja kapitalismi üldkriisi ajastu kodanlikule poliitilisele öko-

⁴² K. Marx, Kapital, I kd., Tallinn 1953, lk. 382.

noomiale, püüti ühiskonna arenemist ja majanduslikke nähtusi tõlgitseda idealistlikult, eitada majandusseaduste objektiivset iseloomu. Püüti näidata, et majanduslikud nähtused (näiteks tööpuudus) on tingitud inimeste teadlikust tegevusest, mitte aga ühiskonna arenemise objektiivsete majandusseaduste toimest.

Kodanlikud majandusteadlased R. Sõrmus ja A. Gutman püüdsid põhjendada tööpuudust ka kliimaatiliste tingimustega, antud maa geograafilise asendiga,⁴³ millest pidi sõltuma tähtsamate tootmisalade «töömaht». Tegelikult sõltus kodanliku Eesti suur-tööstuse «töömahu» ulatus ettevõtete, rahvamajandusharude alakoormatuse muutumisest. Sellele avaldas tunduvat mõju turgude probleemi teravnevamine, mille olulisteks põhjusteks oli kodanliku Eesti majanduse sõltuvus kapitalistlikul maailmaturul valitseva konjunktuuri kõikumisest ja rahvahulkade madalast elatustasemest, alalise töötute armee eksisteerimisest ning kasvust kapitalismi üldkriisi tingimustes.

A. Gutman pidas tööpuuduse põhjusteks veel majanduspoliitilist põhjust,⁴⁴ nagu krediitpoliitikat, mis kehtestades kõrge laenuprotsendi, pidurdab investeringuid ja sellega ka tootmis-harudes töömahu kasvu. Sellise vahetuse kontseptsiooni «teooria» alusel eitati ühiskonna majanduselu suhtes tootmissfääri primaarsust. A. Gutman ja A. Horm⁴⁵, väljendades sellist seisukohta, esitasid K. Kumpmanni töötaolu põhjuste liigituse üht osa, eriti aga J. Keynes'i⁴⁶ vahetuse kontseptsiooni «teooriat». Selle teooria alusel püüti näidata, et tööpuuduse põhjuseks on madal investeringute tase, mis on tingitud protsendinormi kõrge-st tasemest. Kodanlikele majandusteadlastele on krediitpoliitika rõhutamine vajalik selleks, et varjata kapitalismi üldkriisist sõltuvat kapitalistliku laiendatud taastootmise madalat tempot ja sellega seoses olevaid madalaid investeringuid.

Lisaks nimetatule peeti tööpuuduse põhjusteks ka tollipoliitikat, revolutsiooni, hariduspoliitikat, mis põhjustab haritlaste üleproduktiooni, ja teisi selliseid tegureid.

Ülaltoodust näeme, et kodanlikud majandusteadlased Eestis püüdsid kodanliku diktatuuri huvides kodanliku vulgaarse poliitilise ökonoomia «teoreetiliste» seisukohtade alusel varjata kapitalismi vastuolusid, eitada kapitalistlike tootmissuhete primaarsust teiste ühiskondlike suhete suhtes ja kapitalismi majandusseaduste objektiivset iseloomu.

Tööpuuduse põhjendamiseks kasutati kodanlikule poliitilisele ökonoomiale omast psühholoogilist meetodit. Sellega püüti väita, et inimeste tegevuse psühholoogilised motiivid määravad ühis-

⁴³ R. Sõrmus, A. Gutman, op. cit., lk. 35 ja 56.

⁴⁴ Idem, lk. 56.

⁴⁵ A. Horm, Eesti elatusstandart, Tartu 1940.

⁴⁶ Дж. М. Кейнс, Общая теория занятости, процента и денег, Гос. изд-во иностр. литературы, 1948.

kondlik-majandusliku, formatsiooni olemuse, mitte aga viimane ei ajenda inimeste majanduslikku tegevust. Kokkuvõttes, kujutades kapitalismi majanduslikke nähtusi kapitalistlikest tootmissuhetest sõltumatu-tena ja inimeste psühholoogiliste võimete paratamatu produktina, püüti varjata kapitalismi vastuolusid, kaitsta ja ilustada kodanlikku korda.

Kodanlikud majandusteadlased ei suutnud eitada proletariaadi sotsiaalset viletsust ja tööpuudust kui kapitalistlike tootmissuhete majanduslikku kategooriat kodanlikus Eestis. Tööpuudus ja selle olemus tõestas kapitali akumulatsiooni üldise seaduse toimimist ka kodanlikus Eestis.

Iseloomustavalt kehtib ka kodanliku Eesti kohta V. I. Lenini järgend: «Materiaalse olemasolu kindlustamatus ja tööpuudus, ekspluateerimise surve ja igasugune alandus saavad osaks töörahva üha laiematele kihtidele.»⁴⁷

Töölisklassi majanduslik ja poliitiline võitlus EKP juhtimisel kodanliku diktatuuri tingimustes ei suutnud muuta kapitali akumulatsiooni üldise ja absoluutse seaduse toimet. Selleks et kapitalistlike tootmissuhete tingimustes toimivad majandusseadused kaotaksid oma elujõu, peab proletariaat eelkõige vallutama võimu ja kukutama kodanluse diktatuuri. Selles suunas juhtis ka EKP tööliklassi võitlust kodanlikus Eestis, märkides ühes üleskutses töörahvale järgmist: «Väljapääs sellest (s. o. kodanluse — G. R.) ikkest seisab ainult kodanliku korra kukutamises ning tööliste ja talurahva valitsuse maksmapanemises, mis päästab töörahva kriisist . . . likvideerib tööpuuduse, kindlustamatuse haiguste ja vanaduse vastu, kaotab kõrged maksud . . . parandab kiiresti töötavate hulkade kultuurilist ja majanduslikku seisukorda, vabastab töörahva igasugusest kurnamisest ja rõhumisest.»⁴⁸

Eesti tööliklass taaskehtestas nõukogude võimu 1940. a. suvel. Sotsialistlike tootmissuhete loomise ja arendamise baasil kadus tööpuudus. Nõukogude Eestis on töötajatele kindlustatud õigus tööle. Kui 1940. a. mais töötas suur- ja kesktööstuses kokku 60 000 töötajat, siis Nõukogude Eestis töötas 1957. a. tööstuses 118 500 töölist,⁴⁹ mis on tunduvalt kõrgem «seotusest» tööstuses kodanliku diktatuuri ka kõige elavama konjunktuuriga perioodil. Nõukogude Eestis toimub tööliste arvu kasv rahvamajanduses ja töötajate elustandardi tõus kiires tempos.

Kui kodanlikus Eestis oli töö ja leiva probleem, teadmatus homse päeva suhtes tööliste elukaaslaseks, siis Nõukogude Eesti

⁴⁷ V. I. Lenin, Teosed, 6. kd., Tallinn 1952, lk. 11.

⁴⁸ ENSV ORKA kollektsoon: «Kommunistlikud lendlehed ja üleskutsed», 1932.

⁴⁹ «ENSV rahvamajandusplaani täitmise põhinäitarve», nr. 2, Tallinn 1941, lk. 20; A. Veimer, Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn 1958, lk. 94.

töötajad töötavad teadmises, et nõukogude rahvas iga päevaga hakkab elama paremini, hakkab täielikumalt rahuldama oma materiaalseid ja kultuurilisi vajadusi.

* * *

Käesolevas artiklis esitatust tulenevad järgmised järeldused:

1) kodanlikus Eestis valitsev tööpuudus, olles tingitud kapitalistlike tootmissuhete baasil toimuvast kapitali akumulatsiooni üldisest ja absoluutsest seadusest, oli alaline ja krooniline;

2) kodanlikus Eestis tekkis tööpuuduse kroonilisus kahe peamise teguri baasil: a) suurtööstuse laostumisest, b) ettevõtete alakoormatuse kasvust;

3) kodanlikus Eestis kui imperialistlikest suurriikidest poliitiliselt ja majanduslikult sõltuvas väikeriigis oli esikohal agraarne ülerahvastus;

4) kõrvuti täieliku ja osalise tööpuudusega esines kodanlikus Eestis ka talvine tööpuudus, olles tingitud rea tootmis-
harude, eriti põllumajanduse alarakenduse kasvust;

5) tööpuudus kodanlikus Eestis oli proletariaadi vaesumise üheks teguriks;

6) kodanlikus Eestis varjasid kodanlikud majandusteadlased tööpuuduse sotsiaalseid juuri, kodanlik statistika tööpuuduse ulatust.

Lõpuks peab märkima, et käesolevas artiklis ei olnud autoril võimalik peatuda tööpuuduse kõikidel külgedel. Analüüsist on välja jäänud tööpuuduse mõju töölisklassi reaalpalgale, töötute võitlus ja rida teisi küsimusi, mis ei mahtunud käesoleva artikli raamidesse. Peatähelepanu on suunatud tööpuuduse ulatuse selgitamisele ja uute materjalide esitamisele. Selle õnnestumise korral on artikkel oma eesmärgi täitnud.

О БЕЗРАБОТИЦЕ И ЕЕ СУЩНОСТИ В БУРЖУАЗНОЙ ЭСТОНИИ

Г. Реккер

Резюме

Автор рассматривает безработицу как один из основных факторов, характеризующих положение рабочего класса в буржуазной Эстонии.

Автор показывает, что безработица в буржуазной Эстонии, выражая крайне обострившиеся противоречия капитализма, являлась постоянно действующим на экономическое положение пролетариата фактором.

Безработица в буржуазной Эстонии носила хронический характер. В период с 1922 по 1935 г. насчитывалось ежегодно в среднем около 52 тысяч безработных.

Постоянная хроническая армия безработных росла главным образом в зависимости от цикла капиталистического воспроизводства, от степени недогрузки предприятий, от разорения мелких производителей, вследствие капиталистической рационализации производства, интенсификации труда и тд. На весь этот процесс оказывало определенное влияние разорение крупной, особенно тяжелой, промышленности буржуазной Эстонии.

Характерной чертой являлось существование постоянной армии безработных в каждой фазе цикла. Это говорит о крайнем обострении противоречий капитализма в условиях буржуазного строя.

Наряду с полной безработицей в Эстонии существовала и частичная безработица. По неполным данным крупной и средней промышленности только в 1940 году работало в условиях частичной рабочей недели 61 предприятие с 3615 рабочими.

При этом необходимо отметить, что буржуазная статистика не учитывала, что в 1940 году на многих предприятиях в связи с отсутствием заказов рабочие были отпущены в бесплатный отпуск, то есть стали фактически безработными.

Хронический характер безработицы выразался и в том, что безуспешные поиски работы безработными нередко продолжались до пяти лет.

Тенденция роста безработицы наряду с ростом дороговизны жизни ухудшали материальное положение рабочего класса.

Безработица была бичом рабочего класса, существенным фактором обнищания пролетариата в буржуазной Эстонии.

В работе на основе марксистско-ленинской политической экономии разоблачаются взгляды эстонских буржуазных экономистов на безработицу и показывается их теоретическая и практическая несостоятельность.

UBER DAS WESEN DER ARBEITSLOSIGKEIT IM BÜRGERLICHEN ESTLAND

G. Rekker

Zusammenfassung

Im vorliegenden Artikel untersucht der Verfasser die Arbeitslosigkeit als einen ständig wirkenden Faktor in der materiellen Lage des Proletariats im bürgerlichen Estland.

Der Verfasser weist nach, daß die Arbeitslosigkeit im bürgerlichen Estland in jeder Phase des kapitalistischen Zyklus chronisch war. Die Arbeitslosenarmee, die in der Zeit von 1922—35 auf

etwa 52 000 Arbeitslose im Jahr angewachsen war, offenbarte die Auswirkung des allgemeinen, absoluten Gesetzes der kapitalistischen Akkumulation in der Periode der allgemeinen Krise des Kapitalismus im bürgerlichen Estland.

Die Arbeitslosigkeit, die verschiedene Formen annahm, war ein ausschlaggebendes Moment in der Verelendung des Proletariats und ein Ausdruck für die auf die Spitze getriebenen Widersprüche des Kapitalismus während der nationalistischen Diktatur im bürgerlichen Estland.

In seiner auf der marxistisch-leninistischen Theorie der politischen Ökonomie beruhenden Analyse der sozialwirtschaftlichen Ursachen der Arbeitslosigkeit weist der Verfasser die Haltlosigkeit der Ansichten der Wirtschaftswissenschaftler des bürgerlichen Estlands über denselben Gegenstand nach.